

לצאת בג' הברכות דמלכיות וכו', בכדי שיהא נחשב התקיעות על סדר הברכות, הרי כמו"כ צריך לכוון לצאת בג' ברכות ראשונות ואחרונות, ואם לא נתכוון בהם לא יצא גם לגבי הג' ברכות, ומשום דמה שתיקנו בזה הג' ברכות, היינו דוקא בתוך התפלה, ובלי הג' ראשונות ואחרונות, הרי אין כאן תפלה כלל. וכן נראה הדבר מבואר מההיא גמ' ברכות דקאמר, הני שבע דשבתא כנגד מי וכו', הני תשע דר"ה כנגד מי וכו', והיינו דלא נתחדש כאן רק חובת אמירת ג' ברכות דמלכיות וכו', אלא דדין תפלה חדשה בת ט' ברכות הוא דנתחדש בזה, וכל דחסר לו להשומע א' מתשע ברכות הללו, הרי חסר לו כולן וכמש"נ.

ולפי פשוטו נראה דזהו כוונת הריטב"א במש"כ על ההיא מתני' דר"ה וז"ל, סדר ברכות אומר אבות גבורות וכו', פי' קתני הא לאשמעינן שאין משנין בהם כולם וכו'. עוד י"ל דהא דקתני אומר אבות גבורות וכו', אתא לאשמעינן שאין ש"ץ מוציא ידי חובתו בתפלת ר"ה אף למי שמתפלל, אא"כ עומד שם מראש התפלה ועד סופה עכ"ל יעו"ש. ולכאורה כוונתו לשאול בזה, דלשם מה היה התנא כאן צריך להזכיר כל ברכות התפלה דאבות גבורות וכו', ולא היה לו לומר אלא הג' ברכות דנתחדשו כאן בר"ה, ועל זה הוא דתירץ בביאור השני, דהנפק"מ הוא למי שלא נתכוון ושמע אפילו בג' ראשונות או אחרונות, דכמו"כ לא יצא בזה כלום, ואפילו אם שפיר שמע לברכות מלכיות וכו'. ונראה דזהו כמו"כ מה שהדגיש בדבריו וכתב, אף למי שמתפלל, והיינו דלא נימא דאמירת ג' ראשונות וכו' הוא דין בתפלה כבכל יו"ט, ומה שנתחדש לגבי ר"ה הוא רק הג' ברכות בלבד, וממילא במי שכבר התפלל לבדו כל התפלה, ועתה הוא בא רק לצאת דין תקיעות על סדר הברכות, א"כ אולי נימא דבכה"ג שפיר מספיק לו לשמוע רק הג' ברכות בלבד מפי הש"ץ ותו לא, וזהו דכתב הריטב"א דקמ"ל מתני', דאף הג' ברכות לא הוי פירושן סתם אמירת ג' ברכות, אלא דנאמר כאן דין תפלה של ט' ברכות, וממילא בכדי לצאת הג' ברכות, הרי הוא צריך לשמוע ולכוון בכל הט' ברכות וכמש"נ.

## סימן י

ויהי בישורון מלך כהתאסף ראשי עם יחד שבטי ישראל. פסוק זה הוא אחד מפסוקי מלכיות, וכדאיתא בר"ה דף לב. דקאמר התם, אלא מלכיות תלת הוא דהויין, ה' אלקיו עמו ותרועת מלך בו, ויהי בישורון מלך, ה' ימלוך לעולם ועד וכו' יעו"ש. וכן הוא ברמב"ם פ"ג מהל' שופר ה"ט וז"ל, שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד, אתה הראת לדעת וכו', וידעת היום והשבות אל לבבך וכו', כל פסוק מאלו מלכות הוא ענינו אע"פ שאין בו זכר מלכות והרי הוא כמו, ה' ימלוך לעולם ועד, ויהי בישורון מלך וכו' עכ"ל.

אלא דיש לעיין בזה מהא דאיתא בשבועות דף יד. במתני', שאין מוסיפין על העיר ועל העורות אלא במלך ונביא ואורים ותומים וכו' יעו"ש, ובגמ' שם דף יד: קאמר, מנא הני

מילי אמר רב שימי בר חייא דאמר קרא, ככל אשר אני מראה אותך את תבנית המשכן ואת תבנית כל כליו וכן תעשו, לדורות ע"כ. וברש"י שם כתב וז"ל, וכן תעשו, קרא יתירא למידרש לדורות, ובימי משה דהוא מלך ונביא וכו' יעו"ש. כן יעו"ש ברמב"ם בפיהמ"ש שכתב וז"ל, אמר רחמנא למשה ככל אשר אני מראה אותך וגו' תעשו, ר"ל שכל מקדש שיעשו, כגון זה יהיה מעשהו, וכבר ידעת שמשה מלך היה ומכלל המלכים מנו אותו מוסיף על הנבואה, ועליו נאמר ויהי בישורון מלך עכ"ל. וכן פסק הרמב"ם בפ"ו מהל' בית הבחירה י"א וז"ל, אין מוסיפין על העיר או על העזרות אלא על פי המלך וע"פ נביא וכו', שנאמר ככל אשר אני מראה אותך וכך תעשו לדורות, ומשה רבינו מלך היה עכ"ל.

והרי א"כ דבר זה צריך ביאור, דאם אמנם מוכח מהתם, דדרשינן להאי קרא דויהי בישורון מלך, דמלך זה הרי הכוונה למשה רבינו, ואשר מכח זה נקבע הלכה למעשה, דבהוספת העיר והעזרות צריך בהם למלך, א"כ איך נוכל להביא ולומר להך קרא גופא כאן בברכת מלכיות, דהכוונה בזה להקב"ה, דהא כל ענין המלכיות הוא קבלת מלכות שמים, וכדאיתא בר"ה דף טז. אמרו לפני מלכיות וכו' כדי שתמליכוני עליכם.

ובשלהי אלול תשמ"ב בהיותי אצל כבוד מרן הגדול בעל הקהלות יעקב שליט"א, שאלתיו את השאלה הנ"ל, ועל זה אמר לי, דמי יימר דלשון מלך המוזכר בהני פסוקי מלכיות, דצריך להיות בדוקא מלכות שפירושה מלכות שמים, דאולי שפיר סגי בכל לשון מלך דכתיב בקרא, ולשאלתי דהרי אמרו חז"ל בר"ה דף טז. דענין אמירת פסוקי מלכיות, היינו כדי שתמליכוני עליכם, הרי ע"ז אמר לי מרן שליט"א, דהרי גם פסוקי שופרות, דהם כמו"כ הענין דתמליכוני עליכם ובמה בשופר, וכדאיתא בההיא גמ' הנ"ל, הרי אין החובה להזכיר בדוקא שופרות המוזכר בהם האי ענינא, אלא כל פסוק המוזכר בו ענין שופר כל שהוא שפיר סגי בזה. [אלא דצריך להבין דבר זה, דלפי"ז יוצא דשפיר יש לומר כל קרא דכתיב ביה מלכות, א"כ הרי יש לומר גם קרא דכתיב, שום תשים עליך מלך וגו' וכל כיוצא"ב, א"כ למה אנו אומרים קרא דשמע ישראל וגו' או אתה הראת לדעת וגו', דהרי בזה פליגי בגמ' ר"ה דף לב: אי הוי מלכות או לאו, ולמה לא נימא הנך קראי דכתיב בהו מלכות להדיא וצ"ע בזה לע"ע].

ואולי כמו"כ יש לדייק כן מפסוקי זכרונות, דהרי כמו"כ מבואר בגמ' דענינם כדי שיעלה זכרונכם לפני לטובה, ובכל זאת אמרינן קרא דכתיב, ויזכור אלקים את נח וגו', אע"פ דלא נאמר בזה זכרון דישראל, וכן הרי קאמר בגמ' שם, דשפיר י"ל לקרא דכתיב, זכור ה' לבני אדם וגו', אף דלא איירי בזכרון לטובה דישראל. אולם הרי יש לחלק בכל זה ולומר, דשאני הני פסוקים ומשום דשפיר יש בהם כמו"כ זכרון לטובה דישראל, דהא זכרון לנח ולשם בנו, הרי ממילא יש בזה כמו"כ זכרון לישראל דנפקו מיניה, דהא כעין זה קאמר בגמ' שם, דאין אומרים זכרון או פקדון דיחיד, ובכל זאת שפיר י"ל לקרא דכתיב, וה' פקד את שרה, ומשום דכיון דאתו רבים מינה כרבים דמיא יעו"ש, וא"כ ה"ה כאן כה"ג.

וכן בהוא קרא דזכור ה' לבני אדם וגו', הרי כמו"כ הכוונה בזה לזכרון לטובה לישראל  
 ע"י הנקמה בבני אדם, ועדיין יש לעיין בכל זה.

ועוד אמרי לי מרן שליט"א בזה, דשפיר י"ל בכה"ג ע' פנים לתורה, וא"כ אף דלפי  
 פשוטו של מקרא הרי נראה דהכוונה בהאי מלך היינו הקב"ה, אמנם הרי כמו"כ יש לקיים  
 בזה גם דרשת חז"ל, והיינו דהכוונה בזה למשה רבינו וכמוש"כ הרמב"ם הנ"ל, ואין זה  
 נחשב לסתירה בכה"ג, עד כאן תוכן דברי מרן בעל קהלות יעקב שליט"א כפי ששמעתי  
 מפיו בדבר זה.

[ואגב דאיתא הא מילתא לידן נימא בה מילתא, והוא מה שכתב לי ידידי וקרובי  
 בעמח"ס משמר הלוי שליט"א, ששמע בשם מרן הגרי"ז זצ"ל, על הא דאמרינן בברכת  
 הזכרונות, וגם את נח באהבה זכרת וכו', על כן זכרנו בא לפניך ה' אלקינו, להרבות  
 זרעו כעפרות תבל וצאצאיו כחול הים וכו'. והרי צריך להבין מהו כוונת דברים אלו שהזכיר  
 כאן בענין ריבוי צאצאיו וזרעו דנח, ומה ענינם לענין הזכרונות. וע"ז אמר מרן הגרי"ז  
 זצ"ל, עפ"י הגמ' בר"ה דף לב: הנ"ל, דאעפ"י דלא אמרינן לזכרון דיחיד, אמנם שפיר יש  
 להזכיר הפסוק וה' פקד את שרה, דכיון דאתו מינה רבים כרבים דמיא, וא"כ ה"ה כאן  
 י"ל כה"ג, דאין הזכרון דנח נחשב כזכרון דיחיד, ומשום דאתו רבים מיניה כרבים דמיא,  
 וזהו דאמרינן בנחס הברכה, על כן זכרנו בא לפניך וכו', להרבות זרעו כעפרות תבל וכו',  
 והיינו דאתו רבים מיניה, וממילא הוא דנחשב כזכרון דרבים, והדברים מאירים ומשמחים].  
 אלא דכבר מצאתי שהדבר מבואר ברמב"ן עה"ת על האי קרא דויהי בישורון מלך  
 (דברים ל"ג ה') דלאחר שביאר דענין האי קרא הוא קבלת מלכות שמים יעו"ש, שוב כתב  
 בזה וז"ל, וזה הפירוש ברור ונכון בכתוב, הנה הוא על דרך שהזכירו בגמ' ר"ה, אלא  
 מלכיות תלתא הוא דהויין, ה' ימלוך לעולם ועד וכו', ויהי בישורון מלך כן שנינו בספרי  
 וכו', והמלך הוא הקב"ה וכן נהגנו לומר בתקיעתא דבי רב. אבל יש במקצת האגדות  
 שמפרשין אותו על משה, אומרים משה מלך שנאמר ויהי בישורון מלך בהתאסף, וג"כ  
 אמר הכתוב, תורה צוה לנו משה להיותה מורשה לקהלת יעקב, והוא היה מלך עלינו ועל  
 כל שבטנו יחד, וראוי לנו לעשות דבריו ומצותיו, כי מלך גדול וחכם היה עלינו, יספר  
 הכתוב גם בכבוד השליח, שהיה גדול וראוי להאמין בו, והנכון והאמת כמ' שפירשנו עכ"ל  
 יעו"ש.

הרי מבואר מדבריו דמפרש דהאי קרא איירי לגבי הקב"ה, ואף הביא ראיה לזה מהגמ'  
 בר"ה, דקאמר לה להאי קרא בפסוקי מלכיות. אלא דבאמת גם דברי הרמב"ן בזה צריכין  
 ביאור, דהרי כמו"כ מצינו מבואר להדיא דמשה רבינו היה מלך, והיינו מהא דיליף בההיא  
 גמ' שבועות ממש רבינו, דאין מוסיפין על העיר והעזרות אלא במלך. וכמו"כ יש לעיין  
 ממש"כ הרמב"ם הנ"ל בפיהמ"ש, דמכלל המלכים מנו אותו מוסיף על הנבואה, ולכאורה  
 כוונתו למאי דאיתא בזבחים דף קב. דקאמר התם, חמש שמחות היתה אלישבע יתירה על  
 בנות ישראל, יבמה מלך, אישה כהן גדול וכו', ויעו"ש דיבמה מלך הרי הכוונה הוא למשה

רבינו כמבואר בגמ' שם להדיא. אמנם בדעת הרמב"ן הרי י"ל בכל זה, דאף דודאי דמבואר דמשה רבינו מלך היה, אמנם דבר זה לא ילפינן לה מהאי קרא דויהי בישורון מלך, ומשום דהוא קרא ודאי דאירי לגבי הקב"ה, ורק דקבלה היתה בידם דכך הוא הדבר דמשה רבינו מלך היה, ומשום דבגמ' שבועות וכן בזבחים הרי לא קאמר לה מהאי קרא. אבל לשיטת הרמב"ם הוא דקשה, דכיון דהוא שפיר הביא להך קרא בפיהמ"ש בשבועות, ומיניה הוא דילף דמשה רבינו מלך היה, א"כ איך הביא הך קרא גופא לאומרו בין פסוקי המלכיות דר"ה, דשם הכוונה הרי הוא בודאי לגבי הקב"ה וצ"ע בזה.

וכעין זה יש לעיין במש"כ הרמב"ם בפ"א מהל' מלכים ה"ג וז"ל, אין מעמידין מלך בתחילה אלא על פי בית דין של שבעים זקנים ועל פי נביא, כיהושע שמינהו משה רבינו ובית דינו, וכשאול ודוד שמינם שמואל הרמתי ובית דינו עכ"ל, הרי מבואר דגם יהושע היה לו דין מלך. וכן מבואר גמי ממש"כ שם בפ"ג ה"ח וז"ל, כל המורד במלך ישראל יש למלך רשות להרגו וכו', שנאמר כל איש אשר ימרה את פיך וכו' יעו"ש, והא האי קרא כתיב לגבי יהושע, וע"כ דיהושע גמי מלך היה. וכן נמצא הדבר מבואר במדרש רבה במדבר פ' בלק, אמר לו בלק הואיל ואינך יכול ליגע בהן מפני משה משמשן, ראה זה שעומד אחריו מה יהיה, אמר לו אף הוא קשה כמותו ותרועת מלך בו, תוקע ומריע ומפיל חומה ע"כ, הרי לן דגם יהושע נקרא מלך בהאי קרא.

אלא דא"כ הרי צ"ע בזה כנ"ל, דאי כוונת האי קרא במה שאמר מלך היינו ליהושע, א"כ איך אמרינן לה להאי ותרועת מלך בו, בין פסוקי המלכיות דר"ה, דהתם הרי הכוונה הוא לגבי הקב"ה. ובזה הרי י"ל, דהאי מ"ד דהמדרש רבה, דדריש לה להאי קרא לגבי יהושע, הרי לדידיה באמת לא יאמרו להאי קרא בין פסוקי המלכיות, והגמ' והרמב"ם דשפיר הביאו להאי קרא במלכיות, לא ידרשו אותו לגבי יהושע, והא דבכל זאת חזינו בכמה דוכתי דאף יהושע היה נחשב למלך, הרי בזה נצטרך לומר כנ"ל, דכך היא קבלה בידם דיהושע מלך היה, אעפ"י שאין זה מבואר בקרא. אלא דאם כן הוא לגבי יהושע, הרי בדרך זו היה אפשר לומר גם לגבי משה רבינו וא"כ למה לו להרמב"ם להביא המקור לזה מקרא דויהי בישורון מלך, ואשר בזה יש סתירה למאי דאמרינן לה להאי קרא בפסוקי מלכיות וכמ"ש. אולם גם בזה יש לדחוק ולומר, דהרמב"ם הביא מקרא רק בדרך אסמכתא בעלמא, וכדרכו בהרבה מקומות, אבל באמת ס"ל דהאי קרא נדרש לגבי הקב"ה. וכן נצטרך לומר לפי המדרשים שהביא הרמב"ן, דדרשו להאי קרא לגבי משה רבינו, או דהוי רק דרך אסמכתא בעלמא, או דלדידהו באמת א"א לומר להאי קרא בין פסוקי מלכיות, ואף דבגמ' ר"ה לא מצינו בזה שום חולק, וכל זה צריך ביאור.

שוב הראו לי דכבר עמד בשאלה זו בחידושי הרש"ש למדרש רבה ויקהל, דהובא שם הך דמשה רבינו מלך היה שנאמר ויהי בישורון מלך, וע"ז כתב הרש"ש וז"ל, וכ"כ הרמב"ם בפיהמ"ש לשבועות פ"ב וכו', וק"ל מהא דאמרינן בר"ה, אלא מלכיות תלת הוא

דהויין כו' ויהי בישורון מלך, הרי דע"כ דמלך קאי אקב"ה, וכן בספרי שם מפרש דקאי אקב"ה וכו'. ונ"ל דהך דהכא פליג, ונ"ל דלכך הוסיפו מתקני התפלה, לבד ג' מלכיות אלות שהוזכרו בגמרא שם, ולבד פסוק שמע ישראל שמסיימין בו, עוד פסוק, וידעת היום גו', דרבי יוסי לקמן שם בגמרא דהלכה כוותיה הוה מלכות, כדי לצאת אף לדעת המדרש דכאן עכ"ל. אלא דכמובן דלפי דבריו דיש בזה באמת מחלוקת במדרשים, הרי א"כ עדיין קשה דעת הרמב"ם בזה, דהביא הדבר גם לגבי משה רבינו בפיהמ"ש דשבועות, וכן הביא מקרא זה לענין אמירת מלכיות בר"ה וכמ"ש.

והנראה לומר בזה, דהנה באמת יש לעיין בכל מה שהוכחנו, דמשה רבינו ואף יהושע היו מלכים, מהא דכתב רש"י סוף פ' וישלח (ל"ו ל"א) עה"פ דכתיב, ואלה המלכים אשר מלכו בארץ אדום לפני מלך מלך לבני ישראל, וז"ל שם, שמונה היו וכנגדן העמיד יעקב ובטל מלכות עשו בימיהם, ואלו הן, שאול ואיש בשת דוד ושלמה רחבעם אביה אסא יהושפט וכו', והוא במד"ר יעו"ש. הרי דמבואר דמלך הראשון לישראל, הרי אנו מונין משאול המלך ולא משה רבינו או יהושע. וכן מבואר להדיא בסוף פ' בשלח (י"ז ט"ז) על הא דכתיב, ויאמר כי יד על כס י"ה מלחמה לה' בעמלק וגו', וכתב שם באבן עזרא וז"ל, ור' ישועה אמר כי יד חזקה תהיה ליושב בראשונה על כסא ישראל, כאשר נאמר בשלמה על כסא ה', והטעם על שאול עכ"ל. וכן הוא ברמב"ן שם וז"ל, והוא רמז לשאול המלך הראשון עכ"ל, ויעו"ש בתרגום ירושלמי שכתב, מלכא קדמאה דעתיד למיתב על כורסיהון דמלכותיה דבני ישראל, הוא שאול בר קיש וכו' יעו"ש. ודבר זה איתא במדרש רבה ויקרא (פ' כ"ו סי' ז') דקאמר התם, אר"י דסכנין בשם ר' לוי מלמד שהראהו הקב"ה למשה, דור דור ושופטיו דור דור ומלכיו וכו', והראהו שאול ובניו נופלים בחרב, אמר לפניו מלך ראשון שיעמוד על בניך ידקר בחרב יעו"ש.

ואשר נראה מבואר מכל זה, דאעפ"י דמשה רבינו ויהושע היה להם שם מלך, הרי שונה דין מלכותם משאר מלכי ישראל, ובביאור הדבר נראה עפ"י מה דאיתא בההיא גמ' זבחים דף קב. שהבאנו לעיל, דקאמר התם, אמר עולא בקש משה מלכות ולא נתנו לו דכתיב וכו', מתיב רבא רבי ישמעאל אומר יבמה מלך, אמר רבא לו ולזרעו קאמר ע"כ יעו"ש. והיינו דאעפ"י דמשה רבינו היה מלך, אולם רצונו היה שיימשך מלכותו גם לזרעו וכדין כל מלך דבנו יורשו, אולם דבר זה לא נתנו לו, ורק הוא לבדו היה מלך. וכן יעו"ש בגמ' לקמן דקאמר, שאני שאול דאפילו בגויה לא קאים, כדר' אלעזר אמר רבי חנינא בשעה שפוסקים גדולה לאדם פוסקים לו ולזרעו עד סוף כל הדורות שנאמר וכו', ואם הגיס דעתו הקב"ה משפילו שנאמר וכו' יעו"ש. ופירש"י בד"ה שאני שאול וז"ל, ומיהו הלום מלכות עולמית, וכשפסקו לו לשאול, מלכות עולמית פסק לו, אבל הוא גרם לעצמו שתנטל הימנו עכ"ל. הרי עכ"פ מבואר מכל זה, דשאני מלכות משה רבינו, מדין המלכות דשאול המלך, והיינו דמלכותו של שאול היתה בעצם מלכות עולמית לו ולזרעו מעיקר הדין, ורק דלאחר מכן ניטלה הימנו המלכות, משא"כ מלכות משה רבינו, וכנראה אף מלכות יהושע,

הרי מלכתחלה היתה המלכות רק להם בלבד, אבל לא היתה בזה מעולם מלכות להם ולזרעם.

ובביאור הדבר נראה לומר, דהנה יעויין ברמב"ם פ"א מהל' מלכים ה"ז שכתב וז"ל, כשמעמידין המלך מושחין אותו וכו', ומאחר שמושחין המלך הר"ז זוכה לו ולבניו עד עולם, שהמלכות ירושה שנאמר למען יאריך ימים על ממלכתו הוא ובניו בקרב ישראל, הנית בן קטן משמרין לו המלוכה עד שיגדיל וכו', וכל הקודם בנחלה קודם לירושת המלוכה והבן הגדול קודם לקטן ממנו, ולא המלכות בלבד אלא כל השררות וכל המינויין שבישראל ירושה לבנו ולבן בנו עד עולם וכו' יעו"ש, ודבר זה הוא מהספרי כמבואר בכס"מ שם. ואשר נראה מבואר מזה, דבכל השררות ומינויין, הרי יש לממונה כעין בעלות על מינויין, והר"ז כשלו ורכושו, וממילא הוא דיכול להוריש מינויי זה לבניו אחריו, וכעין נכסיו שהוא מוריש לבניו, ורק דנאמר בזה תנאי שיהא נוהג כמנהג אבותיו, וכמו שביאר הרמב"ם שם, והוא מהפסיקתא שהביא הכס"מ שם.

אוצר החכמה

אלא דכל זה נאמר במלך או בשאר שררות וכמש"נ, משא"כ בדין מלך שהיה לו למשה רבינו, הרי נראה לומר, דאעפ"י דשפיר היה מלך וכמבואר בכמה דוכתי, אמנם הרי מבואר מההיא גמ' זבחים הנ"ל, דלא היתה מלכות זו נחשבת כשלו ובבעלותו, דהא לא נאמר בה דין ירושה לבנים, אלא דהיה לו מלכות בלי בעלות על מלכות זו. ונראה לבאר עוד בזה, והוא עפ"י מה דאיתא בברכות דף נח. הרואה מלכי ישראל אומר ברוך שחלק מכבודו ליראיו, מלכי עכו"ם אומר ברוך שנתן מכבודו לבריותיו, וברמב"ם פ"י מהל' ברכות הי"א הביא גוסס הברכות, מלכי ישראל אומר שנתן מכבודו ומגבורתו ליראיו, מלכי אומות העולם מברך שנתן מכבודו לבשר ודם עכ"ל. ואשר נראה מבואר מזה, דענין המלוכה הרי היא כמתנת הקב"ה לבשר ודם, ומשום דבעצם ענין המלוכה הר"ז שייך להקב"ה לבדו, דהוא מלך מלכי המלכים, והמלוכה והממשלה לחי עולמים, והוא ממליך מלכים ולו המלוכה [וכעין זה ראיתי בפ"י שיח יצחק המובא בסידור הגר"א, על הא דכתיב ויבא מלך הכבוד וז"ל שם, ר"ל שה' הוא מלך על הכבוד, שכל הכבוד הנמצא בבריאה הוא מלך עליה, כי הכל מאתו ומלכותו מושלת בכל הכבוד עכ"ל]. וא"כ נראה מבואר מזה, דבעצם ענין המלכות שייכת כולה להקב"ה, ורק דהקב"ה מקנה ונותן ומחלק מכבודו ומלכותו לברואיו, אמנם הרי היא נתינה וחלוקה של ממש, דהמלך זוכה לו ולזרעו עד עולם, ועל נתינה זו אנו מברכין להאי ברכה וכמש"נ.

אולם נראה דלא כן היה ענין המלכות לגבי משה רבינו וכן ביהושע, אלא דאעפ"י דניתן להם להשתמש בכתר מלכות, אמנם לא היתה להם קנין וזכות במלכות זו, ולא היה להם נתינה וחלוקה במלוכה זו, וכל עיקר המלוכה שהיה להם בזה, היתה מלכותו של הקב"ה כביכול, והיה להם בזה רק כעין שאלה במלוכה ולא קנין מוחלט. ואשר לפי"ז נראה לומר דבר חדש בגדר למיסבר קראי (יעויין יומא דף ה:) דהרואה את משה רבינו או יהושע, באמת לא היה יכול לברך ברכה דהרואה את המלך, ומשום דהאי ברכה נתקן רק במלכות



שהיא באמת כעין קנין ונתינה למלך, וכנוסח הברכה שחלק או שנתן מכבודו ליראיו, ובמלכות זו דמשה רבינו ויהושע, הרי לא היה בזה שום חלוקה ונתינה וכמש"נ.

ולפי"ז הרי שפיר מבואר מש"כ הרמב"ן הנ"ל בסוף פ' בשלח וז"ל, הענין כי כאשר יהיה מלך בישראל יושב על כסא ה', תהיה מלחמה לה' בעמלק, כענין שנאמר וישב שלמה על כסא ה' למלך, ילחם בעמלק, והוא רמז לשאול המלך הראשון וכו', וכן הוא באבן עזרא שם וכמש"נ לעיל. והיינו דנאמר בזה דדוקא מלכות כזו שהיא כעין קנין וזכות למלך, ומלכות זו הרי היתה תחילתה רק בשאול, שהוא אמנם זכה במלוכה לו ולזרעו לעולם, וכדאיתא בההיא גמ' זבחים הנ"ל, משא"כ המלכות דמשה רבינו ויהושע, הרי בהם לא נאמר גדר זה של מלכות, דהיינו וישב על כסא ה', דפירושו דניתן להם המלוכה בקנין וזכות וכמש"נ.

ומה מאד מדויק לפי"ז לשון המד"ר ויקרא שהבאנו לעיל דהראהו הקב"ה למשה רבינו, את שאול ובניו נופלים בחרב, אמר לפניו מלך ראשון שיעמוד על בניך ידקר בחרב יעו"ש, והרי צריך ביאור למה הזכיר שם דגם בניו של שאול כמו"כ נופלים בחרב, והרי עיקר תמיהתו של משה רבינו היה דמלך ראשון וכו' ידקר בחרב. ולפי מה שנתבאר הרי הדבר נפלא ומשום דהרי באמת משה רבינו עצמו היה מלך ראשון, ואיך קרי ליה לשאול מלך ראשון, אלא דהכוונה בזה הוא מלך ראשון שהמלכות שלו היא, ולא כמו המלכות שהיה למשה רבינו ויהושע, והיינו עיקר דין המלכות שהוא זוכה בה לו ולבניו עד עולם, וזהו מה דהיה תמה משה רבינו כשראה את שאול ובניו נופלים בחרב, והיינו במה שראה מלכות ראשונה זו שהיא לו ולזרעו אחריו, שהיא בטילה ע"י חרב וכמש"נ.

וממילא נראה דזהו גם הביאור במה שהביא רש"י בסוף פ' וישלח את דברי המד"ר, דמנה שם שמונה מלכים כנגד שמונה מלכי אדום, ומתחיל המנין משאול וכו"ל, והיינו משום דאיירי במלכי ישראל דומיא דמלכי אדום, וכפי מה שנתבאר כאן, הרי גם במלכי עכו"ם מברכין להאי ברכה שנתן מכבודו לבשר ודם, והיינו דגם להם ניתן מלכות, וכנגדן מלכי ישראל שראוי לברך עליהם ברכה זו, דפירושו דיש להם דין וזכות במלכות להם ולזרעם אחריהם, ודבר זה מתחיל דוקא משאול המלך ולא ממש רבינו וכמש"נ.

ולפי כל זה הרי אולי י"ל בעיקר שאלתנו על הרמב"ם, דאיך שייד לומר האי קרא דויהי בישורון מלך בפסוקי מלכיות דר"ה, והרי הרמב"ם כתב בפיהמ"ש דשבועות, דהאי מלך קאי לגבי משה רבינו וכו"ל. אולם לפי מה שנתבאר דלא היתה מלכותו דמשה רבינו כדין שאר המלכים, דפירושו התם דניתן להם המלכות בזכות וקנין להם ולזרעם, משא"כ במשה רבינו הרי לא ניתן לו המלכות שיהיה שלו, אלא כל עיקר המלכות שהיה לו, היינו בעצם מלכותו של הקב"ה כביכול, דניתן לו להשתמש בשם ותואר מלך זה של הקב"ה, ולא ניתן לו לעצמו שום דין וזכות בה, וכדחזינו מהא דאינו מורישה לבניו, וכמבואר בההיא גמ' זבחים הנ"ל, וא"כ הרי י"ל דאין כאן סתירה בהא דדרשינן להאי דכתיב בקרא ויהי בישורון מלך, דהיינו משה רבינו, ובכל זאת שפיר שייד לומר להאי קרא גם במלכיות

## סדר התפלות

## שמיט

דר"ה, אעפ"י דהתם ודאי דהכוונה הוא להקב"ה, ומשום דמלכות זו גופא שהיה לו למשה רבינו, הרי לא זכה בה הוא בעצמו להיות שלו, אלא דהיא עצמה מלכותו של הקב"ה כביכול וכמש"נ. וממילא הרי כמו"כ י"ל גם לגבי אידך קרא, ותרועת. מלך בו, דדריש לה במד"ר לגבי יהושע, ובכל זאת אמרינן לה להאי קרא בפסוקי מלכיות, והיינו משום דגם מלכותו של יהושע היה בזה כעין מלכות דמשה רבינו, שלא היה לו בה זכות וקנין לו ולורעו אחריו, וא"כ כל עיקר המלכות שהיה לו בזה, הרי היא של הקב"ה וכמש"נ.

ושוב הראו לי דכעין זה כבר כתב בפירוש המהרז"ו למדרש רבה פ' בהעלותך וז"ל, ויהי בישראל מלך, וכן הוא בשמ"ר סוף פר' ב' מפסוק זה על משה, וכן בויק"ר פר' ל"א סוף סי' ד' על משה, אך לקמן סוף פר' י"ח דורש על הקב"ה, וכן במוסף ר"ה בין פסוקי מלכיות על הקב"ה, ואמיתת הענין בזה, שמלכות משה באופן זה הוא באמת מלכות הש"י, וכמ"ש אצל שמואל, כי לא אותך מאסו כי אותי מאסו ממלוך עליהם, וכן הוא בברכת השיבה שופטינו, ומלך עלינו אתה ה' לבדך, כי כשהקב"ה לבדו היה מלך ישראל, בהכרח שהיו אנשים אלקיים ממוצעים נביאים ושופטים, שכל הנהגתם ברוה"ק ונסים ונפלאות, אף כי משה ודורו, ודו"ק בזה מאד באמיתת הדברים עכ"ל.

[ואולי י"ל דזהו נמי הגדר בענין כהונת משה רבינו, דמבואר בגמ' זבחים דף קא: ודף קב. דלחד מ"ד הרי משה רבינו שימש בכהונה גדולה כל ארבעים שנה, וכדאיתא נמי במדרשים, ובכל זאת קאמר דלא היה יכול לראות את הנגעים כדי לטהר את מרים, ומשום דבמראות נגעים כתיב אהרן ובניו יעו"ש. וכן שם קאמר, ויש אומרים לא פסקה כהונה אלא מזרעו של משה שנאמר, ומשה איש האלקים בגין יקראו על שבט הלוי וכו' יעו"ש. הרי לן דדריש ענין כהונת משה רבינו מהא דכתיב ומשה איש האלקים וגו', ואולי הכוונה בזה הוא כפי מה שנתבאר כאן לגבי המלכות, והיינו דכל עיקר דין הכהונה שהיה לו למשה רבינו, לא היה זה כדבר של עצמו וקנינו, דהרי חזינן דלא עברה הכהונה לבניו אחריו, דהם היו רק לויים בלבד, וא"כ כל עיקר דין כהונתו של משה רבינו היה רק מכחו של הקב"ה, וכדאיתא שם לעיל לגבי מרים, דאמר הקב"ה אני כהן ואני מסגירה אני חולטה ואני פוטר, וכן יעויין בסנהדרין דף לט. וזהו מה דיליף לה מהא דכתיב ומשה איש האלקים וגו', פירוש דכהונתו היתה לו מכח שלמעלה, וממילא בדין מראות נגעים לא הועיל כהונה זו, דהרי כתיב בה אהרן ובניו, פירוש דצריכין בזה רק כהונה כזאת שהיא עוברת גם לבנים וכמש"נ].

והא דילפינן בההיא גמ' שבועות דאין מוסיפין על העיר ועל העזרות אלא במלך, ומשום דמשה מלך היה, ואעפ"י שכתבנו דאין דין מלכותו של משה רבינו כדין מלך ממש, הרי בזה י"ל דאיה"נ, והיינו דמה שצריך מלך בהוספת העיר והעזרות הרי בזה שפיר מספיק מלך כדינו של משה רבינו, ורק דלמעשה לא היה עוד מלך כזה מימות שאול ואילך, אולם הרי ודאי דאין זה חסרון במלכותם, אלא אדרבה הוי מעלה לגבי מלכותו של משה רבינו, אבל הרי שפיר גיתן ללמוד משם דצריך עכ"פ איזה דין מלכות. וכן נראה הדין למה



דיליף הרמב"ם בהל' מלכים דאין מעמידין מלך אלא עפ"י גביא וסנהדרין, והוא ממה שמצינו ביהושע, ומשום דיהושע מלך היה, הרי גם בזה אין קושיא על מה שכתבנו, דהא המלכות דיהושע לא היתה כאשר המלכים, ומשום דגם כאן נימא דיש ללמוד כן בק"ו מיהושע, דאם לגבי מלכותו שאינו לו ולזרעו עד עולם, הרי צריך בזה לגביא וסנהדרין, א"כ כ"ש במלכות ממש דצריך להני דברים.

ולפי דברינו אלו הרי נראה לומר בזה דבר חידוש, והיינו דאע"ג דהיה למשה רבינו וכן ליהושע שם מלך, אולם כל דיני המלכות הכתובים בפרשת המלך (דברים י"ז י"ד) וכגון הציוויין שנאמרו למלך, דלא ירבה לו סוסים ולא ירבה לו נשים, וכן כסף וזהב לא ירבה לו מאד, או מצות כתיבת ספר תורה של מלך, הרי כל הדברים הללו לא נהגו מצד החובה על משה רבינו ויהושע. וסברא דהך מילתא הוא, משום דכל הני דברים נאמרו בפרשה זו דמינוי המלך, ואשר בסיומו דהך פרשה כתיב, למען יאריך ימים על ממלכתו הוא ובניו בקרב ישראל, והיינו במלך כזה שנאמר בו מלכות של הוא ובניו, שיש בזה ירושה לבנים, וכעין זכות ובעלות במלכות זו, משא"כ במלכות משה רבינו ויהושע, הרי כמו שלא נאמר בהם גדר מלכות זו דהוא ובניו, הרי כמו"כ לא נאמר בהם כל עיקר הך פרשה, וכן נראה מבואר הדבר מהא דאיתא בסנהדרין דף כ: והובא ברמב"ם ריש הל' מלכים, דשלש מצות נצטוו ישראל בכניסתן לארץ, למנות להם מלך שנאמר שום תשים עליך מלך וכו' יעו"ש, וא"כ ע"כ דכל עיקר המלכות דמשה רבינו ויהושע, לא היה מכח האי פרשת המלך.

ואי נימא כן וכפשוטו, הרי כמו"כ נראה דדין זה הנאמר לגבי מלך, דמלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול, הרי דבר זה נמי לא נהג במלכות משה רבינו, דהא דבר זה ילפינן בכתובות דף יז. מהא דכתיב במצות מינוי המלך שום תשים עליך מלך, ודרשינן מהא דכתיב ביה שימות הרבה, דתהא אימתו עליך, וכמו שביאר רש"י שם, אמנם לפי מה שנתבאר דהמלכות שהיה למשה רבינו הרי לאו בכלל הך פרשתא הוא, א"כ כמו"כ לא נאמר בו הך דינא דאין כבודו מחול.

ויעויין בספר המקנה בקידושין דף לב: דהקשה על הא דאיתא בפ' יתרו (י"ח י"ב) ויבא אהרן וכל זקני ישראל לאכל לחם עם חותן משה לפני האלקים, והביא שם רש"י דברי המכילתא וז"ל, ומשה היכן הלך והלא הוא שיצא לקראתו וגרם לו את כל הכבוד, אלא שהיה עומד ומשמש לפניהם עכ"ל, והרי קשה דאיך עשה כן משה רבינו, והא מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול. וע"ז תירץ כנ"ל, דהא כל עיקר הך דינא הרי ילפינן לה מקרא דשום תשים וגו', ודבר זה לא נהג אלא לאחר כניסתן לארץ. אולם לפי דבריו יוצא דלגבי יהושע דשפיר נכנס לארץ, והרי גם לו היה דין מלך, הרי מההיא שעתא שפיר היה נוהג בו כל דיני מלך, ואף די"ל בזה דאיה"נ, אולם מפשטות הדברים אין נראה כן, דהרי נראה דכל עיקר מצות זו התחילו בקיומה, רק כשבאו לפני שמואל לבקש מלך, וכן היה נראה לפי פשוטו ממה שביאר הרמב"ן עה"ת בפרשת המלך.

[ואף די"ל בדוחק, דכיון דתחלת מלכותו היתה בחו"ל כשמת משה רבינו, הרי שוב

לא גשתגה דינו בזה אף לאחר שנכנסו לארץ, ויל"ע בזה]. ויעויין במשך חכמה ריש פ' יתרו מה שכתב בזה.

אמנם לפי מה שנתבאר הרי נראה לומר, דלאו עיקר טעמא בזה משום דהיה בחור"ל, אלא משום דכל דין מלכותם דמשה רבינו ויהושע, לא היה מכח הך פרשה דמלך, ומשום דמלך דהאי פרשה הוא בדוקא זה שנאמר בו הוא ובניו בקרב ישראל, דהיינו שיש לו מעין זכות ובעלות במלוכה זו, ולמשה רבינו ויהושע הרי מעולם לא זכו ולא ניתן להם מלוכה מעין זו, ומלך הראשון שזכה לכך הוא שאול המלך וכמש"נ. [ורק דאולי י"ל דזהו באמת הטעם שלא היה בהם מלכות שלמה, והיינו משום דלפני שנכנסו לארץ עדיין לא הגיע השעה של קיום ענין המלכות, כי הרי ג' מצות נצטוו ישראל בכניסתן לארץ, וא' מהן הוא להעמיד להם מלך וכנ"ל, וממילא גם לגבי יהושע נאמר דבר זה, אעפ"י שלבסוף שפיר נכנס לארץ. אמנם יש לעיין בזה ממשמעות לשון הגמ' זבחים הנ"ל, דמשמע דבעצם היה שייך ענין מלכות כזו אף בימי משה רבינו, ורק דלא זכה לכך יעו"ש, ועדיין יש לעיין בכל זה].

והנה ראיתי לידידי בעמח"ס אמרי חן ח"ה שעמד בהרבה דברים שכתבנו כאן, ויעו"ש מש"כ בכל זה, ובין דבריו הביא מה שהק' במצפה איתן בהא דאיתא בקידושין דף לג: א"ר אבהו א"ר אבדימי דמן חיפא וכו', נשיא עובר, עומד מלפניו מלא עיניו, ואינו יושב עד שישב במקומו שנאמר, והביטו אחרי משה עד בואו האהלה, ופירש"י וז"ל, שנא' והביטו אחרי משה, ומשה נשיא היה עכ"ל. והרי קשה בזה, דמכיון דהיה לו למשה רבינו גם שם מלך, א"כ מנ"ל למילף מיניה דין כבוד זה לנשיא, והרי י"ל דדין הכבוד שנתנו לו שם היה מצד היותו מלך, משא"כ בנשיא שאינו מלך והוא פחות במעלה ממנו, אולי אין דין כבוד כזה דעומד מלפניו כמלא עיניו וכו' וצ"ע.

אולם לפי מש"נ הרי לאו קושיא היא, וכמו שאין לשאול דאולי היה הכבוד שנתנו לו שם מצד היותו נביא ולא מצד נשיא, וע"כ דה"ט משום דלא מצינו דין כבוד מיוחד לנביא, וכל מה שמצינו הוא דין כבוד לחכם וכדומה, וכן הנשיא הרי יסוד דינו הוא מצד זה שהוא חכם בחכמת התורה. וא"כ הרי כמו"כ י"ל דאעפ"י דשפיר מצינו דין כבוד למלך, אמנם הר"ז רק מלך שהוא נכלל בפרשת המלך, דהיינו מלך כזה שנאמר בו דין מלוכה דלו ולורעו וכמש"נ, משא"כ בדין מלוכה זו של משה רבינו, הרי הוא דבר מחודש שאינה מכח ההיא פרשה, א"כ לא נאמר בו דין הכבוד הנלמד מקרא דשום תשים וגו', וע"כ דדין הכבוד שנאמר במשה רבינו היה רק מצד היותו נשיא.

עוד ראיתי בספר הנ"ל, שהביא מה ששמע בשם מרן הגרי"ז זצ"ל, על הא דכתיב בריש פ' קרח, וישלח משה לקרא לדתן ולאבירים בני אליאב ויאמרו לא נעלה, המעט כי העליתנו מארץ זבת חלב ודבש להמיתנו במדבר כי תשתרר עלינו גם השתרר, אף לא אל ארץ זבת חלב ודבש הביאתנו, לתת לנו נחלת שדה וכרם, העיני האנשים ההם תנקר לא

אוצר החכמה

נעלה, ויחר למשה מאד ויאמר אל ה', אל תפן אל מנחתם וגו'. והרי יש לעיין בכל אריכות הדברים, ראשית למה אמרו להאי לא נעלה ב' פעמים, וכן למה כתיב ויחר למשה מאד רק אחר שאמרו לא נעלה בפעם השנית. וע"ז אמר הגרי"ז ז"ל, עפ"י מה דאיתא בגמ' מו"ק דף טז. אמר רבא מגלן דמשדרין שליחא דבי דינא ומזמנינן ליה לדינא דכתיב, וישלח משה לקרא לדתן ולאבירם בני אליאב ע"כ, הרי מבואר דמה שהזמנים משה רבינו, היה זה מצד היותו בית דין, וכדאיתא בסנהדרין דף יג: דמשה במקום שבעים וא' קאי, וע"ז הוא דהיתה אמירתם הראשונה דלא נעלה. אמנם הרי משה רבינו היה גם מלך, ומצד דין וציווי המלך היה יכול לקרוא להם שיבואו לפניו, וגם בזה הוא דאמרו לא נעלה, דאף הוסיפו בזה, אף לא אל ארץ זבת חלב ודבש הביאתנו ותתן לנו נחלת שדה וכרם וגו', והיינו דדין המלך להלחם המלחמות ולהוריש הגויים ולהנחיל הארץ, וא"כ זהו שאמרו שאין הוא ראוי שיבואו לפניו מדין המלך. והנה אעפ"י דעל קריאתו הראשונה שהיה מדין ביי"ד, הרי בזה שפיר היה יכול למחול על כבודו, דחכם שמחל על כבודו כבודו מחול, אמנם בזה שציוה עליהם לבוא לפניו מדין מלך, הרי בזה לא מועיל מחילה, דמלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול, ומשום כך הוא דכתיב בפעם שניה, ויחר למשה מאד וגו', ומשום דבזה לא הועיל מחילתו על כבודו, עכת"ד הגרי"ז ז"ל.

אלא דלפי מה שכתבנו כאן, היה נראה דאף בדין זה דמלך דהיה לו למשה רבינו, הרי כמו"כ היה יכול למחול בזה על כבודו וכמשי"נ, ורק דלפי דברינו היה נראה להוסיף הביאור בזה, דלא היה זה מצד דין דכבוד המלך, אלא מצד דין דמורד במלכות. דיעויין ברמב"ם פ"ג מהל' מלכים ה"ח שכתב וז"ל, כל המורד במלך ישראל יש למלך רשות להרגו, אפילו גזר על אחד משאר העם שילך למקום פלוני ולא הלך או שלא יצא מביתו ויצא, חייב מיתה, ואם רצה להרגו יהרג, שנאמר כל איש אשר ימרה את פיד, וכן כל המבזה את המלך או המחרפו יש למלך רשות להרגו, כשמעי בן גרא וכו' יעו"ש. הרי דנראה מבואר מדברי הרמב"ם, דב' דברים נפרדים יש כאן, ואשר לזה היה צריך לב' ילפותות, הא' הוא דין דמורד במלכות, ודבר זה יליף לגבי המלכות דיהושע, ועוד דין דבזיון המלך, וזה יליף ממעשה דשמעי בן גרא. ואשר נראה לומר בזה, דאעפ"י דשפיר נתחדש דיש דין דמורד במלכות אף בדין מלך זה שהיה לו ליהושע, אמנם דין הכבוד והמורא שנאמר במלך, הר"ז דוקא במלך הבא מכח דשום תשים עליך מלך וגו' וכמשי"נ, וא"כ אעפ"י דדין כבוד ומורא דמלך לא נאמר במשה רבינו ויהושע, אמנם שפיר נאמר הדין דמורד במלכות אף בכה"ג, ושפיר ילפינן מינה לכל מלך מק"ו וכמשי"נ לעיל.

וממילא הוא די"ל בזה, דמה דכתיב ויחר למשה מאד וגו', לא היה זה משום שלא היה יכול למחול על כבודו, דהרי שפיר י"ל דהיה יכול למחול וכמשי"נ, אולם מה שחרה לו למשה רבינו בזה, הוא במה שהחמירו לעשות דבר שבגללו הרי נתחייבו מיתה מצד דין דמורד במלכות, ואעפ"י דגם בזה הרי מבואר ברמב"ם הנ"ל, דאין המלך חייב להרוג את המורד במלכות, אלא רשות למלך להרגו, ומשה רבינו אמנם לא ציוה להורגם אלא

השאר המשפט לאלקים, אולם מצד חומרת מעשיהם ודיבוריהם הוא דחרה לו בדבר זה וכמש"ג.

ורק דבהא הוא דיש לעיין במש"כ, והיינו דשונה דין מלך הבא מכח פרשת המלך, דהתם הוי גדרו דלו ולזרעו, והיינו דהויא ליה כעין זכות ובעלות במלוכה זו, ואשר מכח זה הוא דמוריש המלוכה לבניו, משא"כ בדין מלך שהיה לו למשה רבינו וכמש"ג. והרי צריך להבין בזה, דא"כ למה הוי דינא דמלך שמחל על כבודו דאין כבודו מחול, ויעויין בתוס' זבחים דף טז. ד"ה מיושב, דכתבו לבאר דבעצם הרי כבוד דתלמיד חכם עדיף מכבוד המלך, ואעפ"י דת"ח שמחל על כבודו כבודו מחול, והמלך אין יכול למחול, וע"ז כתבו התוס' וז"ל, וי"ל דלא דמי דטעמא דמחיל ת"ח משום דתורה ידידה היא, אבל מלך כתיב שתהא אימתו עליך, אין זה שלו אלא של אחרים, ואין יכול למחול זה עכ"ל יעו"ש, הרי לכאורה מבואר מזה דלא כמו שכתבנו וצ"ע.

והנראה בזה דאף אם שפיר מבואר כן בדברי התוס' הנ"ל, אולם הרי מצינו בזה טעם אחר לגמרי במה שאין המלך יכול למחול על כבודו, והוא במש"כ השיטה מקובצת בכתובות דף יז. [וכבר הבאנו דבריו לעיל בהל' תשובה בהערה י"ב, וכן בספרנו אור אברהם על הרמב"ם פ"א מהל' מגילה ה"א בסי' ב' שם] וז"ל הש"מ שם, כתב רש"י ז"ל שלפיכך ריבה הכתוב שימות הרבה משום דאין כבודו מחול, פי' דכל שעה שמוחל על כבודו, הרי כאילו הסיר עצמו ממלך, וצריך אתה להשימו עליך מחדש עכ"ל. ואשר נראה מבואר בזה דבר חדש, והיינו דחלוק דין כבוד ומורא הנאמר לגבי אב או רב, מדין כבוד ומורא הנאמר לגבי מלך, דבהנך הרי דין הכבוד הוא כדבר נוסף ונפרד מעצם המציאות דאב או רב, דהרי אפילו אם אינו מכבדם, הא שפיר הוו אביו או רבו במציאות, ורק דאמרה התורה דיש חיוב ומצוה לכבדם, אמנם אפילו אם אינו מכבדם, עדיין נשארו אביו או רבו. משא"כ במלך הרי דין הכבוד ומורא שנאמר בו, הוא כחלק ממציות המלך עצמו, וכל שחסר בכבודו ומוראו, הר"ז כחסרון בעצם גוף המלכות.

ואולי י"ל דדבר זה מדויק מדברי התורה עצמה, והיינו דלגבי אביו או רבו, הרי נאמר בתורה להדיא מצות כבוד ומורא, משא"כ במלך הרי לא מצינו כלל בתורה שנאמר מצות כבוד ומורא, אלא דכל עיקר דין זה ילפינן ממה דכתיב שום תשים עליך מלך, אשר זהו בעצם המצוה להמליך המלך. וא"כ י"ל דזהו מה שהבין הש"מ הנ"ל, דע"כ מבואר מזה דמלך בלא כבודו הראוי לו, הר"ז חסרון בעצם המלוכה, וזהו מה דילפינן מהא דריבה בו הכתוב שימות הרבה, דכל שמחל על כבודו הר"ז כאילו הסיר עצמו מהיות מלך, ועל זה הוא דציותה דנחזור ונמליכהו ונשים אותו שוב כמלך ע"י נתינת הכבוד, דבזה הוא דחזר להיות מלך בשלמותו.

ולפי"ז גמצא מבואר, דבעצם ניתן לעולם לכל אדם למחול על הכבוד שחייבין לו, ואין זה תלוי כלל במה שזה כבודו שלו או לאו, דכל שיש דין לכבודו הרי הוא בעצם יכול למחול לאותו כבוד, ורק דבהא נשתנה דין המלך, משום דלגביו בכלל לא נאמר מצות

כבוד כפשוטו, אלא דכל עיקרו מצות המלכת המלך, ורק דלמעשה הר"ז מתבטא בנתינת כבוד, אולם מכיון דביסודו הוא המצוה להמליך להם מלך, הרי על מצוה זו לא ניתן למלך למוחלו, דהרי בזה הוא דציוותה התורה להדיא, דשום תשים עליך מלך, ואף כשמחל על כבודו ושוב הוי כהסיר עצמו מהיות מלך, הרי בזה הוא דריבתה התורה שימות הרבה, והיינו לחייב אותנו שגמליכו מחדש ע"י נתינת הכבוד וכמש"ג.

## סימן יא

ונאמר בחצוצרות וקול שופר הריעו לפני המלך ה' במשנה דר"ה דף כו: איתא, שופר של ר"ה של יעל פשוט, ופיו מצופה זהב, ושתי חצוצרות מן הצדדין, שופר מאריך וחצוצרות מקצרות שמצות היום בשופר, ובתעניות בשל זכרים כפופין, ופיהן מצופה כסף, ושתי חצוצרות באמצע, שופר מקצר וחצוצרות מאריכות שמצות היום בחצוצרות ע"כ. ובגמ' שם דף כו. איתא, רב פפא בר שמואל סבר למיעבד עובדא כמתניתין, אמר ליה רבא לא אמרו אלא במקדש, תניא נמי הכי במה דברים אמורים במקדש אבל בגבולין מקום שיש חצוצרות אין שופר מקום שיש שופר אין חצוצרות, וכן הנהיג רבי חלפתא בציפורי ורבי חנינא בן תרדיון בסיכני, וכשבא דבר אצל חכמים אמרו לא היו נוהגין כן אלא בשערי מורח ובהר הבית בלבד, אמר רבא ואיתימא רבי יהושע בן לוי מאי קראה, דכתיב בחצוצרות וקול שופר הריעו לפני המלך ה', לפני המלך ה' הוא דבעינן חצוצרות וקול שופר, אבל בעלמא לא, ע"כ הגמ'. המבואר מזה דכל הך דינא דתקיעה בחצוצרות, הר"ז נאמר במקדש דוקא, וכן פסק הרמב"ם בפ"א מהל' שופר ה"ב, והביא הילפותא לזה מהך קרא דבחצוצרות וקול שופר וגו'.

והנה בדרשת הרמב"ן לר"ה כתב, דכמו"כ האי דינא דרישא, דהיינו שופר של ר"ה של יעל פשוט, איירי נמי בשל מקדש דוקא יעו"ש, ולדבריו מבואר דכל המשנה איירי בשל מקדש. אמנם יעויין ברש"י במתני' דכתב וז"ל, ופיו מצופה זהב, בשל מקדש קאמר עכ"ל, ולפי פשוטו היה נראה דלא ס"ל לרש"י בזה כדעת הרמב"ן, אלא דסבר דדוקא הני ב' דינים הוא דהוה במקדש דוקא, דהיינו הדין דפיו מצופה זהב ודין החצוצרות, משא"כ דינא דרישא דיעל פשוט, הר"ז נוהג אף בגבולין, ומשום דאי הוי ס"ל לרש"י דכולה מתני' איירי במקדש, א"כ הו"ל לכתוב כן תיכף ברישא לגבי יעל פשוט דבשל מקדש קאמר, ומכיון שהמתין לכתוב כן רק לגבי הדין דפיו מצופה זהב, הרי דמשמע דדין דיעל פשוט איירי אף בגבולין. אמנם הרי יש מקום לומר, דמש"כ רש"י דבשל מקדש קאמר, הר"ז חוזר אף לגבי הרישא דיעל פשוט, ומשום דסבר דכולה חדא בבא היא, דהיינו דשופר של ר"ה של יעל פשוט ופיו מצופה זהב, ועל כל הבבא הזאת הוא דכתב רש"י דבשל מקדש קאמר.